

AP/DIMITRI MESSINIS

Κατεστραμμένο σπίτι από τις πυρκαϊές του Αυγούστου στο χωριό Μάκιστος στην Ηλεία

Η «σιωπηρή ανάπτυξη» κάνκε

Του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΠΑΠΟΥΛΙΑ

«Και τώρα προσμένουμε λύση από τους άρχοντες. Τι μπορούν άραγε να καταλάβουν εκείνοι; Αντιλαμβάνονται τι χάθηκε; Μπορούν να αναλύσουν τις παραπάνω σκηνές και να βγάλουν πολιτικά συμπεράσματα; Δεν νομίζω ότι έχουν την ικανότητα να κάνουν κάτι τέτοιο. Η Ελλάδα που περιέγραφα δεν αφορά κανέναν πια, τουλάχιστον από αυτούς που λυμαινούνται τα δημόσια αξιώματα».

Η εισαγωγή αυτή αποτελεί μέρος από άρθρο της δασκάλας Χριστίνας Γρηγοροπούλου του χωριού Μάκιστος στην Ηλεία, που κάνκε σχεδόν ολοσχερώς στις πρόσφατες πυρκαϊές στην Πελοπόννησο. Δημοσιεύτηκε με τίτλο «Θα Ξανατραγουδήσουμε μετά τη στάχτη;» στο «Βήμα» του Σαββάτου 15.09.07, παραμονή των εκλογών. Ημέρα σημαδιακή και συμβολική. Στο άρθρο της η δασκάλα του χωριού περιγράφει πώς χάθηκε μέσα σε λίγες ώρες από περισσή επιπολαιότητα και βαριά αμέλεια ό,τι χτίστηκε με ιδρώτα και κόπο τα τελευταία χρόνια σε πολλά χωριά της Πελοποννήσου και ολόκληρης της χώρας. Σε πολλά από αυτά αναδημιουργήθηκε σιωπηρά και σταδιακά ένα μοντέλο ανάπτυξης το οποίο δεν περιγράφεται στα εγχειρίδια των οικονομολόγων και των πανεπιστημιακών δασκάλων.

Στα πανεπιστημιακά μαθήματα διδάσκεται η κλασική άποψη για την ανάπτυξη. Εκεί εξηγείται ότι το αναπτυξιακό πρόγραμμα μιας περιοχής ξεκινά από ένα σημείο, μια κατάσταση άλφα μορφής, με απώτερο σκοπό την επίτευξη, την πραγματοποίηση στόχων που οδηγούν σε ένα νεότερο σημείο ή σε μια κατάσταση βήτα μορφής. Σκοπός του προγράμματος είναι η νέα κατάσταση να αναιρεί όλα τα υπάρχοντα αρνητικά χαρακτηριστικά, να οδηγεί τελικά σε υψηλότερα επίπεδα ευημερίας, να δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, νέα προϊόντα και να προσφέρει ποιοτικές υπηρεσίες.

Επισημαίνεται μάλιστα στη διδασκαλία ότι χρειάζεται μεγάλη προσοχή γιατί οι υπάρχουσες, οι παρούσες καταστάσεις δεν είναι εύκολα κατανοητές και αποτυπώσιμες, οι πληροφορίες είναι ελλιπείς και φιλτραρισμένες, τα αριθμητικά στοιχεία είναι λάθος και οι προβάσεις περιορισμένες. Δηλαδή η ανάλυση και η προπαρασκευή είναι πολλές φορές χωρίς βάθος και οι αποφάσεις

χωρίς πνοή και αποφασιστικότητα. Οσο για τις μελλοντικές καταστάσεις, αυτές θέλουν ακόμη μεγαλύτερη προσοχή γιατί η ασάφεια του μέλλοντος είναι διάχυτη και οι αλλαγές του οικονομικού και πολιτικού περιβάλλοντος είναι συχνές και απρόβλεπτες. Δηλαδή η επιτυχία των στόχων σπανίως επαληθεύεται. Γι' αυτό, μεγάλη σημασία στην εποχή μας έχει η εμπειρία της διαδρομής, η γνώση που αποκτάται μέσα στη ζωή και την πράξη, η αποκάλυψη αγνώστων ως τότε στοιχείων και η κατανόηση των ανθρωπίνων συμπεριφορών, στοιχεία τα οποία σπάνια λαμβάνονται υπόψη στις αναπτυξιακές μελέτες και τα προγράμματα. Πρόκειται συνολικά για τις εμπειρίες της ζωής και της εφαρμογής.

Ως απλός πολίτης και ευαίσθητος παρατηρητής παρακολουθώ χρόνια τώρα αναπτυξιακές διαδικασίες σε πολλά χωριά της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας. Αρχικά ήταν η νοσταλγία των Αθηναίων και των κατοίκων των αστικών περιοχών για τον γενέθλιο τόπο. Σποραδικές επισκέψεις, καλοκαιρινές διακοπές, συμμετοχή σε πανηγύρια και σε κηδείες προσφιλών προσώπων. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Εμφύλιος, η μετανάστευση και η αστυφιλία νέκρωσαν, σε μεγάλο βαθμό, τον χώρο της αγροτικής υπαίθρου, της επαρχίας και των ορεινών περιοχών. Η πτώση της δικτατορίας το 1974 και η σταδιακή αποκατάσταση της Δημοκρατίας αύξησε τις επισκέψεις, παρακίνησε αναζητήσεις και αποκάλυψε σε πολλούς τον άγνωστο κρυμμένο πλούτο του φυσικού περιβάλλοντος, τις μαγεμένες ακρογιαλιές των νησιών, τη μαγεία των βουνών, των δασών και των ορεινών όγκων. Ο τουρισμός έγινε σταδιακά η αναζωογονοποιητική δύναμη των τοπικών οικονομιών.

Η παγκοσμιοποίηση με την ομογενοποίηση των συμπεριφορών, των συνθηκών και των προϊόντων, αποτέλεσε επιπλέον αφορμή για αναπτυξιακές πρωτοβουλίες. Όπως ο αγροτουρισμός, οι μικρές προσωπικές ξενοδοχειακές μονάδες, τα κέντρα διημέρευσης, η φυγή από το μαζικό και η προσχώρηση στο ατομικό, το συγκεκριμένο και ποιοτικό. Είναι η στιγμή που γεννιέται αυτό που προσπαθώ να περιγράψω ως «σιωπηρή ανάπτυξη». Οι πρωτοβουλίες των κατοίκων, η νοσταλγία των ανθρώπων των πόλεων που διαθέτουν εμπειρία και γνώση από τα επαγγέλματα που άσκησαν στη ζωή τους, έδωσαν με τις προσπάθειες της πολιτείας και τις χρηματοδοτήσεις της ΕΕ. Σιωπηρά και απρογραμ-

μάτιστα η επαρχία αφυπνίζεται και επενδύει, χτίζονται καινούργια σπίτια, δημιουργούνται μικρές μονάδες παραγωγής και τα τοπικά προϊόντα ονομασίας προελεύσεως γίνονται γνωστά και περιζήτητα.

Σε πολλά χωριά της Ηλείας και της Αρκαδίας που γνωρίζω προσωπικά αυτό το μοντέλο της «σιωπηρής ανάπτυξης» κάνκε προσφάτως με τρόπο που όλοι προσπαθούν να λησμονήσουν. Η Ηλεία θρηνεί από μόνη της 49 θύματα. Ελπίζω όμως ότι το μοντέλο δεν χάθηκε οριστικά. Αυτό μπορεί να είναι η αισιόδοξη άποψη. Γιατί η απαισιόδοξη λέει πως οι φωτιές και οι στάχτες οδηγούν σε ερήμωση και εγκατάλειψη.

Είναι πιθανόν ότι οι εμπειρίες της διαδρομής όπως τις ονομάσαμε παραπάνω, θα ενσωματωθούν και πάλι στην ανθρώπινη συνείδηση και θα πλουτίσουν τη γνώση και τη μαθησιακή διάθεση των πολιτών της περιοχής, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που θρηνούν ακόμη τους νεκρούς τους. Τώρα περισσότερο από το παρελθόν, η αποκτηθείσα με αυτόν τον τραγικό τρόπο εμπειρία χρειάζεται περισυλλογή και αξιοποίηση. Μόνο που ο χρονικός ορίζοντας επιβάλλεται να είναι βραχύς, οι κινήσεις των ανθρώπων ταχύτερες και η συμμετοχή μας μεγαλύτερη.

Η εμπειρία της «σιωπηρής ανάπτυξης» εμπεριέχει πλέον τις καταστροφές και τις φωτιές, όπως και την αδυναμία της πολιτείας να προστατέψει τον κόσμο και τις περιουσίες του. Μπορεί και πρέπει η επόμενη φάση να είναι διαφορετική, να έχει γενικότερη μορφή, πρέπει να ενσωματώνει και συστήματα προστασίας από φυσικές καταστροφές. Ο άνθρωπος άλλωστε στην πορεία της ζωής του κατάφερε από μόνος του να δαμάσει πολλές από αυτές.

Η νέα «σιωπηρή ανάπτυξη» μπορεί να περιέχει και αυτή την ανάγκη. Να έχει τη διάσταση του δημοσίου συμφέροντος, της δημόσιας σφαιρας και της εμπιστοσύνης μεταξύ των ανθρώπων. Η πολιτεία μπορεί να μείνει με τις ασύμμετρες απειλές και τα τεχνάσματα επικοινωνίας. Η νέα «σιωπηρή ανάπτυξη» μπορεί να κάνει τη δουλειά της δημιουργώντας πλούτο, ιδέες και καινοτομίες. Εμείς όλοι μπορούμε να βοηθήσουμε και γνωρίζουμε τον τρόπο. Αλλωστε το έχουμε Ξανακάνει. Αυτή μπορεί να είναι, κατά την άποψή μου, η απάντηση της κοινωνίας των πολιτών στην έκκληση που κάνει με τον τρόπο της η δασκάλα από τη Μάκιστο της Ηλείας στο περισπούδαστο άρθρο της. Για να Ξανατραγουδήσουμε, κυρία Γρηγοροπούλου, ακόμη και μετά τις φωτιές και τη στάχτη χρειάζεται επίγνωση και γνώση. Πρέπει να προσπαθήσουμε και πάλι. Το γράφω αυτό και για εκείνους που λυμαινούνται τα δημόσια αξιώματα. Οχι για εσάς.

Ψεύτικα διλήμματα

Του ΗΛΙΑ ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗ

Η ανθρώπινη ιστορία δεν θα ήταν τραγική χωρίς διλήμματα. Ο Σωκράτης είχε να διαλέξει ανάμεσα στο κώνειο και στην απόδραση, η δε Αντιγόνη μεταξύ ηθικού νόμου και υποταγής στην κοσμική εξουσία. Για τον νεότερο Ελληνισμό, τα μεγάλα διλήμματα ήταν «εικονολάτρης ή οικονομικός», «ενωτικός ή ανθενωτικός», «βενιζελικός ή βασιλικός». Είναι όμως διλήμματα σήμερα το «Παπανδρέου ή Βενιζέλος», όταν μάλιστα το στοιχείο των εκλογών «Παπανδρέου ή Καραμανλής» αποδείχθηκε «φούσκα»;

Καθεστωτικές δομές δεν μπορεί να πρεσβεύουν την αλλαγή. Ούτε διά βοής πρόεδροι να διαλαλούν τη ρήξη με το σύμπαν και ταυτοχρόνως να επαναδιορίζουν τους πραιτόρες της ήττας σε θέσεις-«κλειδιά». Είναι κοροϊδία και ξεπεσμός, δηλώσεις αέρος, λόγια χωρίς λόγο. Για να πέσουν τα προσωπεία της υπονόμευσης, ως Ευριστούν πρώτα τα μουστάκια της υποκρισίας. Ενα κούρεμα νεοσυλλέκτου, να τι χρειάζεται το ΠαΣοΚ εδώ και τώρα.

Το επείγον της δεύτερης ευκαιρίας για τον Γιώργο είναι πολιτικός ρομαντισμός. Τι δίκαια που είναι η ζωή για τους γόνους ευπατριδών της πολιτικής... Να θυμηθούμε ότι η οικογένεια Ανδρέα Παπανδρέου συγκροτήθηκε στην Αμερική όταν οι Κέννεντι άρχιζαν τη μυθική τους επίλαση προς την εξουσία. Κάποιοι δυστυχώς επηρεάστηκαν από τον μύθο του Κάμελοτ και δέχονται πλέον αξιωματικά την ύπαρξη ηγετικού γονιδίου στον υιό Παπανδρέου. Η εγγύηση του ονόματος είναι καλή για κατασάρδες και θηγάνια, και βέβαια συγκνεί ακόμη πασόκους παλαιάς τεχνολογίας. Είναι όμως τελείως άσχετη με την πραγματικότητα και τις απαιτήσεις των καιρών. Ενα

κόμμα εξουσίας δεν χρειάζεται μαθητευόμενος αρχηγός. Οποιοσ διψά για ηγεσία ως κάνει την πρακτική του εξάσκηση άλλου.

Το δε επείγον της σύγχρονης πολιτικής παρουσίας και διεθνούς εμπέλειας του Γιώργου καλό είναι για τη μεταπροεδρική σταδιοδρομία του στο διπλωματικό τζετ σετ.

Αν το ΠαΣοΚ θέλει να φτιάξει καινούργιο πολιτικό κρασί, δεν μπορεί να χρησιμοποιεί τους παλιούς ασκούς

Αλλά σε τι ακριβώς τον βοήθησε να κατανοήσει την ελληνική πραγματικότητα; Ο Γιώργος γεννήθηκε στην Αμερική και βασικά ήταν Έλληνας της Διασποράς ως τη Μεταπολίτευση. Εισήλθε στον πολιτικό στίβο πάνω στο νικηφόρο άτι του Ανδρέα, χάρη στον οποίο έλαβε υπουργικά χρίσματα, και μετά το 1996 σταδιοδρόμησε ως «υπεράνω» πολιτικός στο ΥΠΕΞ με ελάχιστο πολιτικό κόστος, εξ ου και η υψηλή δημοφιλία του. Ικανός εκπρόσωπος της χώρας εις την αλλοδαπήν, δεν είχε ωστόσο τη χειρωνακτική σχέση εντόπιων συναδέλφων του με την άγρια καθημερινότητα του Έλληνα.

Όσο για τα περί συμπάθειας, εμπιστοσύνης και λοιπά συναισθήματα που ο Γιώργος εμπνέει, καλά και άγια είναι για πλείστα οφίκια εκτός αυτού του ηγέτη κόμματος. Ο κόσμος διψά για αποφάσεις, εφαρμογές και αλλαγή προς το καλύτερο. Το ΠαΣοΚ ζητεί αρχηγό με ευρύτητα σκέψης, φαντασία, αλλά και θέληση για τη δημιουργία μεγάλων συμμαχιών. Ερχονται εξαιρετικά δύσκολα χρόνια, με προβλήματα που θα καταπονθήσουν όλες ανεξαιρέτως τις χώρες. Η Ελλάδα χρειάζεται ηγέτη που θ' αντισταθεί στις εξωτερικές πιέσεις και θα προστατεύσει τον εθνικό ιστό της. Οι αρετές του Γιώργου Παπανδρέου δυστυχώς ακυρώθηκαν από την πολιτική κυκλοθυμία του.

Δεν βλέπω λοιπόν να υπάρχει διλήμμα ουσίας στις επερχόμενες εκλογές στο ΠαΣοΚ. Ο λαός αναφώνησε, για πολλοστή φορά και εξουθενωμένος, «αλλαγή εδώ και τώρα». Κι όμως, η καθεστωτική ηγεσία του ΠαΣοΚ Εεφυλλίζει Μακιαβέλι για να δικαιώσει τη συρρικνούμενη εξουσία της. Η δε κατωελλαδίτικη ομερτά του κόμματος λυσσώδως αντιμάχεται έναν αυτοδημιούργητο πολιτικό του Βορρά (τα περί καταγωγής του Βενιζέλου θυμίζουν την εποχή που οι Θεσσαλονικείς υβρίζονταν ως Βούλγαροι).

Αν το ΠαΣοΚ θέλει να φτιάξει καινούργιο πολιτικό κρασί, δεν μπορεί να χρησιμοποιεί τους παλιούς ασκούς με τους οποίους έχει ήδη ταυτιστεί στο εκλογικό σώμα ο Παπανδρέου. Και μόνο γι' αυτό, ο Βαγγέλης Βενιζέλος έχει κάθε δικαίωμα να επιχειρήσει την επανασυγκρότηση ενός αφυδατωμένου πολιτικού οργανισμού ως Πανελλήνιο Σοσιαλιστικού Κινήματος.

Ο κ. Ηλ. Χρυσόχοϊδης είναι ιστορικός και διδάσκει στο Stanford University.